

ตะวันออก – ตะวันตก วิวัฒนาการการปฏิรูปเศรษฐกิจแนวสังคมนิยมในประเทศญี่ปุ่น

บทสนทนากับศาสตราจารย์ ดร.เออิชิ ฮิเซน*

พรสวรรค์ วัฒนางกูร**

ความนำ

ในปี ค.ศ. 1929 (พ.ศ. 2472) เกิดเศรษฐกิจตกต่ำทั่วโลก เริ่มจากที่ประเทศสหรัฐอเมริกา ญี่ปุ่นเป็นประเทศหนึ่งที่ได้รับผลกระทบโดยตรงจากวิกฤติเศรษฐกิจนี้ วิกฤติเศรษฐกิจดังกล่าวนำไปสู่การปฏิรูปเศรษฐกิจและสังคมในประเทศญี่ปุ่นซึ่งพลิกโฉมหน้าของประเทศโดยเฉพาะหลังสงครามโลกครั้งที่สอง โดยเฉพาะทางด้านเศรษฐกิจ ทำให้ต่างจากประเทศอื่นในเอเชีย

เนื่องจากผู้เขียนเห็นว่า เป็นเรื่องน่าสนใจที่จะศึกษาว่า ญี่ปุ่นมีปฏิกิริยาโต้ตอบเพื่อแก้ไขวิกฤติเศรษฐกิจโลกในต้นศตวรรษที่ 20 อย่างไร เพื่อนำไปเป็นข้อคิดเทียบเคียงหรือเปรียบเทียบกับประเทศอื่นในระยะเวลาเดียวกัน หรือผู้ศึกษาอาจนำข้อคิดที่ได้ นำมาเทียบเคียงกับวิธีแก้ไขวิกฤติเศรษฐกิจตอนปลายศตวรรษที่ 20 (ค.ศ. 1997) ในประเทศไทยและในประเทศเอเชียอื่นก็ย่อมทำได้

จากการศึกษา เราได้พบว่า ในขณะที่บางประเทศในยุโรปกลาง เช่น เยอรมนี ซึ่งเป็นประเทศต้นตอแนวคิดสังคมนิยมเอง และยังเป็นประเทศต้นแบบของญี่ปุ่นใน

* ศาสตราจารย์ ดร.เออิชิ ฮิเซน (Prof. Dr.Eiichi Hizen) ศาสตราจารย์สาขาเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทอเกียว (Teikyo University) ตั้งแต่ ค.ศ. 2000

** ดร. พรสวรรค์ วัฒนางกูร ศาสตราจารย์ประจำสาขาวิชาภาษาเยอรมัน ภาควิชาภาษาตะวันตก คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

การปฏิรูปทางสังคมและเศรษฐกิจ มีวิธีแก้ไขปัญหาระดับชาติที่ค่อนข้างเป็นเอกเทศอย่างมาก แต่ประเทศญี่ปุ่นกลับมีวิธีแก้ไขปัญหามาระยะยาวที่มีพื้นฐานทางความคิดและเป็นวิชาการที่มั่นคงหนักแน่นเป็นอันมาก ดังที่เราจะได้ศึกษาต่อไป นั่นคือเยอรมนีได้ถือโอกาสใช้วิกฤติเศรษฐกิจโลกในปี ค.ศ. 1929 แก้ไขสถานการณ์คนว่างงานให้ฟื้นตัวขึ้นเพื่อเกื้อหนุนให้ประโยชน์แก่แนวคิดทางการเมืองของพรรคนาซีโดยฮิตเลอร์ (Nationalsozialistische deutsche Arbeiterpartei - NSDAP) โดยพรรคนาซีริเริ่มรื้อถนนทางหลวงทั่วประเทศที่คนไทยรู้จักในนามของ “เอาโตบาห์น” (Autobahn) มีการเริ่มอุตสาหกรรมรถยนต์สำหรับประชาชนคือรถโฟล์กสวาเกน (Volkswagen) และอุตสาหกรรมอื่นๆ อีกมากซึ่งบางส่วนได้แปรรูปกลายเป็นโรงงานผลิตอาวุธในระหว่างสงครามโลกครั้งที่สอง นับเป็นการแก้ปัญหาที่ทำให้จำนวนคนว่างงานในประเทศเยอรมนีในขณะนั้นลดลงมาก อีกทั้งยังเป็นคะแนนเสียงให้พรรคนาซี ช่วยให้ฮิตเลอร์ชนะการเลือกตั้งและกลายเป็น “ผู้นำ” ประเทศ (Führer) ในเดือนมกราคม ค.ศ. 1933 ในที่สุด ส่วนประเทศญี่ปุ่นโดยนักคิดและนักปกครองกลับแก้ไขปัญหาระดับเฉพาะหน้าในอีกรูปแบบหนึ่งแตกต่างออกไป

ผู้เขียนได้อธิบายผลกระทบของวิกฤติเศรษฐกิจโลกปี ค.ศ. 1929 ในประเทศเยอรมนีอย่างคร่าวๆ เพื่อจะได้นำมาเทียบเคียงกับเหตุการณ์ในประเทศญี่ปุ่นที่เราจะได้ศึกษาต่อไป และจะได้พบว่า ปฏิกริยาของประเทศญี่ปุ่นในการแก้ไขผลกระทบจากวิกฤติเศรษฐกิจโลกนั้น มีรากฐานจากแนวคิดสังคมนิยมมาร์กซิสต์ของเยอรมัน อีกทั้งญี่ปุ่นยังได้เรียนรู้จากลักษณะโครงสร้างพื้นฐานทางสังคมของประเทศเยอรมนีที่เป็น “สังคมชุมชน” (civil society) ในลักษณะ federative ที่การปกครองทางการเมืองของประเทศกระจายอำนาจอยู่ในมือของเจ้าผู้ครองแคว้นทั่ว

ประเทศมาแต่โบราณ มิใช่เป็นการรวมอำนาจสู่ศูนย์กลางเมืองหลวงดังเช่นประเทศอังกฤษ ฝรั่งเศส ออสเตรีย หรือในอีกหลายประเทศในยุโรป รวมทั้งประเทศไทย ด้วยลักษณะ “สังคมชุมชน” อันประกอบด้วยชุมชนท้องถิ่น (community) หลายรูปแบบนี้เอง ทำให้เกิดการรวมกลุ่มทางวัฒนธรรมโดยแต่ละชุมชนและในแต่ละแคว้น ทำให้ศูนย์กลางทางวัฒนธรรม การเมือง รวมทั้งศูนย์กลางเศรษฐกิจการค้ากระจายอยู่ทั่วประเทศเยอรมนี

เกี่ยวกับประเด็นผลกระทบวิกฤติเศรษฐกิจโลกต่อประเทศญี่ปุ่นในต้นศตวรรษที่ 20 อันนำไปสู่การศึกษาอย่างจริงจังเรื่องแนวคิดทางสังคมของยุโรป โดยเฉพาะแนวคิดสังคมนิยมจากเยอรมนี และเป็นจุดหักเหสำคัญในประวัติศาสตร์เศรษฐกิจของญี่ปุ่นที่นำไปสู่การปฏิรูปโครงสร้างทางสังคมและเศรษฐกิจอย่างสำคัญ ในศตวรรษที่ 20 นั้น ผู้เขียนได้มีโอกาสสนทนากับศาสตราจารย์ฮิเซน (Hizen)¹ ระหว่างการสัมมนาไทย - ญี่ปุ่นครั้งที่ 8 ว่าด้วยประวัติศาสตร์เปรียบเทียบญี่ปุ่น - ไทยระหว่างนักวิชาการชาวญี่ปุ่นจากหลายมหาวิทยาลัยและกลุ่มนักวิชาการไทยจากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และมหาวิทยาลัยขอนแก่นเมื่อเดือนธันวาคม พ.ศ. 2545

ศาสตราจารย์เออิชิ ฮิเซน เป็นศาสตราจารย์ Emeritus จากคณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัย Tokyo และ มหาวิทยาลัย Niigata ขณะนี้ประจำอยู่ที่มหาวิทยาลัย Teikyo ประเทศญี่ปุ่น

¹ บทสัมภาษณ์นี้ ผู้เขียนเรียบเรียงจากการสนทนากับศาสตราจารย์ฮิเซนเป็นภาษาอังกฤษระหว่างการสัมมนานานาชาติไทย - ญี่ปุ่นครั้งที่ 8 ที่เชียงใหม่เมื่อเดือนธันวาคม พ.ศ. 2545

วารสารยุโรปศึกษา

ผู้เขียน: ทำไมคนญี่ปุ่นจึงสนใจศึกษาประวัติศาสตร์เศรษฐกิจของเยอรมนี มีสาเหตุอะไรเป็นแรงจูงใจ

ศาสตราจารย์อิเซน: ก่อนอื่นผมขออธิบายว่า การที่นักวิชาการหรือคนญี่ปุ่นศึกษาเรื่องราวของชาติอื่นหรือวิชาการที่เป็นของชนชาติอื่นนั้น เป็นเพราะคนญี่ปุ่นต้องการที่จะเป็นตัวของตัวเองให้มากที่สุด การศึกษาเรื่องราวความรู้เกี่ยวกับชาติอื่น ไม่ว่าจะเป็นเอเชียหรือยุโรปตะวันตกก็ดี ล้วนเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการที่จะนำไปสู่การรู้จักตนเองและเป็นตัวของตัวเองของคนญี่ปุ่นที่จะ “ดำรงตนอยู่ได้อย่างอิสระ” (sovereign) จริงๆ แม้การสัมมนาไทย – ญี่ปุ่นที่ผมและเพื่อนๆ ชาวญี่ปุ่นซึ่งเป็นนักวิชาการจากหลายมหาวิทยาลัยได้ร่วมมือกันจัดกับเพื่อนนักวิชาการชาวไทยจากคณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มาเป็นเวลากว่า 10 ปีแล้ว ก็เป็นส่วนหนึ่งของแนวคิดนี้ ดังนั้น แนวการศึกษาเชิงเปรียบเทียบจึงเป็นวิชาการที่เราให้ความสำคัญมากในญี่ปุ่น เพราะจากการศึกษาเชิงเปรียบเทียบ เราจะได้รู้ว่าสิ่งใดดีเหมาะสม ไม่เหมาะสม หรืออะไรที่เป็นไปได้ เป็นไปไม่ได้สำหรับบ้านเมืองของเรา

ผมขอกลับมาที่คำถามของอาจารย์เรื่องความสนใจเรียนรู้เรื่องแนวคิดจากเยอรมนี โดยเฉพาะในส่วนที่เกี่ยวกับประวัติศาสตร์เศรษฐกิจ ดังที่ผมได้เกริ่นกับอาจารย์ไว้แล้วถึงที่มาของความสนใจนี้ว่า เริ่มจากวิกฤติเศรษฐกิจโลกหลังสงครามโลกครั้งที่หนึ่งในปี ค.ศ. 1929 ครั้งนั้น เป็นเพราะคนญี่ปุ่นตระหนักดีว่า สาเหตุสำคัญของวิกฤติเศรษฐกิจนี้มาจากระบบทุนนิยม (capitalism) ล้มเหลวหรือมีจุดบกพร่อง ดังนั้น กุญแจสำคัญของการแก้ปัญหาก็คือหาทางแก้ไขข้อบกพร่องของระบบทุนนิยม นั่นเอง

ผู้เขียน: แนวการศึกษาเริ่มมาอย่างไร มีเหตุการณ์หรือหลักการอะไรที่สำคัญ

ศาสตราจารย์ฮิเซน: สำหรับความสนใจแนวคิดด้านสังคม และในที่สุดนำไปสู่แนวคิดสังคมนิยมหรือมาร์กซิสต์ในญี่ปุ่น มีประเด็นหรือเหตุการณ์สำคัญ 4 อย่างเกิดขึ้นในญี่ปุ่นช่วงนั้น

หลังจากที่เรารู้สาเหตุของความล้มเหลวทางเศรษฐกิจว่าเกิดจากข้อบกพร่องของระบบทุนนิยมหลังปีค.ศ. 1929 แล้ว เราได้ศึกษาบทเรียนจากชาติตะวันตกเจ้าของระบบหลายชาติ คือ แนวคิดจากประเทศอังกฤษ อเมริกา ฝรั่งเศส และปรัสเซียจากเยอรมนี เราได้พบกลุ่มมาร์กซิสต์ในยุโรปตะวันออก คือในประเทศฮังการีได้แก่กลุ่ม Varga ที่ศึกษาลัทธิมาร์กซิสต์เยอรมัน ทำให้เกิดการถกเถียงกันมากในหมู่นักวิชาการญี่ปุ่นเป็นก้าวแรก ดังนั้นเหตุการณ์แรกคือการ “ไม่ลงรอยกันทางปัญญา” นี่เอง ที่เป็นที่มาของกลุ่มคอมมิวนิสต์ในประเทศญี่ปุ่นอันนับเป็นเหตุการณ์ที่สอง และเป็นกุญแจสำคัญนำไปสู่การปฏิรูปที่ดิน (land reform) หลังสงครามโลกครั้งที่สองในประเทศญี่ปุ่นเป็นเหตุการณ์ที่สาม เพราะเดิมนั้นญี่ปุ่นมีระบอบศักดินา (feudalism) ที่ค่อนข้างชัดเจนจนถึงสมัยเมจิราว ค.ศ. 1869 หลังจากนั้นมีการศึกษาเรื่องลัทธิมาร์กซ์โดยนักวิชาการชาวญี่ปุ่นอย่างจริงจังต่อเนื่อง มีกลุ่มซ้ายหัวก้าวหน้าที่เป็นกลางรวมตัวกันเป็นเหตุการณ์ที่สี่ กลุ่มนักวิชาการญี่ปุ่นกลุ่มที่สี่นี้สนใจแนวคิดเชิงสังคมจากอเมริกา อังกฤษ ฝรั่งเศส รัสเซียและเยอรมนีซึ่งได้รับอิทธิพลจากลัทธิมาร์กซิสต์และเลนิน นักวิชาการกลุ่มนี้จะมีอิทธิพลกับนักวิชาการรุ่นหลังสงครามโลกครั้งที่สองซึ่งรวมถึงตัวผมเองด้วย

วารสารยุโรปศึกษา

ผู้เขียน: อาจารย์ช่วยกรุณายายความเล่ารายละเอียดถึงกลุ่มนักวิชาการญี่ปุ่นที่อาจารย์กล่าวถึงว่ามีใครบ้าง และมีแนวคิดอย่างไร

ศาสตราจารย์ฮิเซน: นักวิชาการกลุ่มแรกที่ศึกษาแนวคิดมาร์กซิสต์ และสำคัญอย่างยิ่งต่อแนวคิดเชิงสังคมหรือสังคมศาสตร์ของญี่ปุ่น คือ “กลุ่มกรรมกรและชาวนาโรโนฮา” (Ronoha) กลุ่มนี้ได้ออกวารสารด้านสังคมและการเมืองชื่อ *Rono* และเป็นผู้ริเริ่มศึกษาแนวคิดด้านสังคมนิยม เรียกร้องไม่ให้ญี่ปุ่นยึดติดกับระบบทุนนิยมอย่างเดียว ยังผลทำให้ญี่ปุ่นเบนเข็มจากทุนนิยมด้านเดียวสู่ระบบเศรษฐกิจแบบสังคมนิยม

ส่วนกลุ่มที่สองชื่อ “โคซาฮา” (Kosaha) เป็นกลุ่มที่พัฒนาแนวคิดทุนนิยมในประเทศญี่ปุ่น และเน้นความสำคัญของชนบคักดินาตั้งเดิมในญี่ปุ่น อย่างไรก็ตาม กลุ่มนี้มีความสำคัญทำให้เกิดการเริ่มต้นวิชาสังคมศาสตร์ในฐานะศาสตร์ในประเทศญี่ปุ่น

สำหรับนักวิชาการกลุ่มที่สามคือกลุ่มซ้ายหัวก้าวหน้าที่เป็นกลาง (left-liberal) มีศาสตราจารย์ฮอตซูกะ (Prof. Ohtsuka) เป็นผู้นำสำคัญ กลุ่มนี้จะศึกษาแนวคิดของตะวันตกหลายชาติตามที่ผมได้พูดถึงแล้ว

ผู้เขียน: ทั้งหมดนี้ เท่ากับว่า วิชาสังคมศาสตร์ในญี่ปุ่นเริ่มมาจากการเริ่มศึกษาแนวคิดสังคมนิยมและลัทธิมาร์กซิสต์ผนวกกับการเทียบเคียงกับแนวคิดเดิมของญี่ปุ่นใช่ไหมคะ

ศาสตราจารย์ฮิเซน: เป็นอย่างนั้นครับ และวิธีการศึกษาของกลุ่มหลังนี้ก็อิงวิธีมองแบบเปรียบเทียบด้วย โดยเทียบผลการปฏิบัติสังคมนิยมของเลนินกับระบอบทุนนิยม

แบบอเมริกันที่ยังมีการพัฒนาอยู่ นอกจากนั้น ยังได้ศึกษาเปรียบเทียบกับระบบเศรษฐกิจและการพัฒนาทางสังคมและเศรษฐกิจในแคว้นปรัสเซียของเยอรมนี ทำให้พบข้อเท็จจริงที่ว่า ปรัสเซีย ญี่ปุ่น และเยอรมนีมีรากฐานสังคมเป็นศักดินาล้วนๆ กัน แต่จะมีข้อแตกต่างกันอยู่ซึ่งผมจะได้กลับมาพูดอีกครั้งในจุดนี้

ส่วนยุโรปตะวันตก เช่น อังกฤษ รวมไปถึงสหรัฐอเมริกาที่จะมีการพัฒนาอีกแบบหนึ่ง รวมถึงการพัฒนาประชาธิปไตยที่ต่างออกไปด้วย ก่อนหน้านั้นผมได้พูดถึงการปฏิรูปที่ดินในญี่ปุ่นหลังสงครามโลกครั้งที่สองคือเมื่อเกิดวิกฤติการณ์เศรษฐกิจโลก ค.ศ. 1929 อันเป็นสาเหตุที่ทำให้นักวิชาการญี่ปุ่นตื่นตัวศึกษาเรื่องสังคมนิยม มาร์กซิสม์และคอมมิวนิสต์ เกิดกลุ่มนักวิชาการหัวซ้ายอย่างที่ผมเล่าถึง คลื่นสังคมนิยมนี้ซัดเข้าไปช่วงระหว่างสงครามโลกครั้งที่สองและกลับมาใหม่หลังสงครามที่ญี่ปุ่นมีเวลาเต็มที่ที่จะทำนุบำรุงเศรษฐกิจของตนเอง

เราถามตัวเองว่า จะประเมินคุณภาพของตนเองได้อย่างไร คำถามนี้ทำให้หันกลับไปศึกษาการปฏิรูปในยุโรปทั้งด้านเกษตรกรรมและสังคมอุตสาหกรรมอีกระลอกหนึ่ง หลังสงครามเกิดการปฏิรูปที่ดินในประเทศญี่ปุ่นช่วงปี ค.ศ. 1945 – 1946 ภายใต้การปกครองของอเมริกัน เราพบว่า เมื่อประเทศญี่ปุ่นยังเป็นระบบเจ้าของที่ดินแบบศักดินาซึ่งมี landlord ชาวนาญี่ปุ่นทำงานให้ landlord การปฏิรูปที่ดินที่เกิดขึ้น จะมีผลเปลี่ยนแปลงทำให้ชาวนาเพาะปลูกเพื่อตัวเองอย่างแท้จริง

นักวิชาการคนสำคัญของช่วงนี้คือ ศาสตราจารย์ฮอทซูกะ (Professor Ohtsuka) ซึ่งเป็นคริสเตียน ท่านได้ศึกษาวิชาเศรษฐศาสตร์ของยุโรปและอเมริกา มีทั้งเศรษฐศาสตร์แบบอังกฤษ อเมริกา ฝรั่งเศส เยอรมัน และรัสเซีย เรียนรู้แนวคิดของแมกซ์ เวเบอร์ (Max Weber) คาร์ล มาร์กซ์ (Karl Marx) รวมทั้งได้รับ

วารสารยุโรปศึกษา

อิทธิพลจากแนวคิดของเลนิน โดยเฉพาะท่านสนใจศึกษาเรื่องราวของเยอรมนีเปรียบเทียบกับรัสเซีย

ตัวผมเองก็ได้รับอิทธิพลทางด้านความคิดเชิงสังคมนิยมจากศาสตราจารย์ฮอททุเกะผู้นี้ นับเป็นจุดเริ่มต้นของสำนักสังคมนิยมในญี่ปุ่นซึ่งนิยมแนวการพัฒนาประเทศให้เป็นสมัยใหม่ตามแบบเยอรมนี และทำให้ผมเองเริ่มสนใจศึกษาแนวคิดเชิงสังคมนิยมนักคิดเยอรมันด้วย

ดังนั้น เมื่อสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่สอง เยอรมนีทบทวนตนเอง พัฒนาวिकासศาสตร์เชิงประวัติที่ผมเห็นว่าเป็นจุดเปลี่ยนที่น่าสนใจ เพราะเป็นการเรียนรู้จากประสบการณ์ของตนเอง ตัวผมเองเริ่มเรียนเรื่องนาซีเยอรมัน และได้แปลเอกสารวิชาการบางชิ้นจากภาษาเยอรมันออกเป็นภาษาญี่ปุ่น เพราะเห็นว่า เยอรมนีเป็น “โลกที่มีความพิเศษ” สูงเมื่อเทียบกับอังกฤษและฝรั่งเศสตรงที่ว่า เยอรมนีเคยเป็นศักดินา แต่เป็นศักดินาที่เป็น “ท้องถื่น” คือ “rural society” แบบเยอรมันที่ปกครองแบบสหพันธ์ (federative) มาแต่โบราณ ดังนั้น โครงสร้างสังคมของเยอรมนีจึงมีรากฐานมาจากชนบดักดินาที่เดิมก่อนคริสต์ศตวรรษที่ 20 แต่ละชนชั้นของสังคมค่อนข้างเป็นเอกเทศไม่เกี่ยวกัน มีเจ้า ชนชั้นกลางคือพ่อค้า และชนชั้นล่าง เช่น ชาวนาที่บางส่วนพัฒนาต่อมากลายเป็นกลุ่มชนชั้นกรรมาชีพ ในเยอรมนีจึงมีการรวมกลุ่มกันของคนแต่ละชนชั้นมาแต่โบราณเป็นชนบดั้งเดิม และที่พิเศษคือ การรวมกลุ่มของชนแต่ละอาชีพ เช่น ยุงเคอปรัสเซีย (Prussian Junker)² คนเยอรมันจะแข่งเรื่อง

² การรวมกลุ่มของชนแต่ละอาชีพทำให้เกิดสมาคมอาชีพ (Gilde) ในเยอรมนี แต่ละอาชีพต้องเรียนมีระบบที่ตายตัว และมีการฝึกงาน เช่น ช่างทองจะเรียนวิชาจากครูหรือ Meister ที่สอบได้ประกาศนียบัตรแล้วหลังจากประกอบอาชีพมาแล้วอย่างน้อย 5 - 8 ปี แล้วต่ออาชีพ สอบได้เป็น Meister แล้วจึงจะมีสิทธิสอนคนอื่น

แนวคิดด้านชุมชนมาก รากฐานของกฎหมายจึงมาจากประชาชน ไม่ได้มาจากผู้ปกครอง

ผู้เขียน: อาจารย์บอกว่า คักดินาของเยอรมันกับรัสเซียไม่เหมือนกันนัก แม้จะมีรากฐานคล้ายกัน อาจารย์กรุณาขยายความตรงนี้ด้วยค่ะ

ศาสตราจารย์ฮิเซน: ขนบคักดินาของเยอรมนีต่างจากคักดินาของรัสเซียที่ต้องพิจารณาที่ตัว “เจ้าของที่ดิน” หรือ “landlord” เอง ในเยอรมนีจะมี landlord หลายคนมาก เป็นเจ้าผู้ครองแคว้นแต่ละแคว้น ในขณะที่ landlord ใหญ่ของรัสเซียคือ องค์จักรพรรดิเอง ทำให้คักดินาของรัสเซียมีความเป็น “ราชการ” (Bürokratie) สูง เพราะเป็นการรวมทุกอย่างสู่ศูนย์กลาง เมื่อนานเข้าก็เป็นการเบ็ดเสร็จรวมอำนาจโดยพระเจ้าซาร์พระองค์เดียว

เมื่อเรียนวิชาจบก็จะฝึกงานระยะหนึ่งโดยได้ค่าจ้าง สำเร็จวิชาแล้วต้องออกจากหมู่บ้านไปแสวงหาที่ทำมาหากิน ณ ตำบลอื่น ภาษาเยอรมันเรียกว่า ปีแห่งการท่องเที่ยวเพื่อเรียนรู้ (*Wanderjahre*) เป็นการหาประสบการณ์อาชีพ และเรียนรู้โลกไปในตัว กับป้องกันมิให้แย่งอาชีพกันเองในตำบลเดิมที่เรียนวิชาจากครูด้วย นอกจากนี้ กลุ่มพ่อค้าของเมืองท่าติดทะเลทางเหนือของเยอรมนี อันมีฮัมบวร์ก (Hamburg) เบรเมน (Bremen) ลือเบค (Lübeck) คีล (Kiel) เป็นต้น ได้รวมตัวจัดตั้งสมาคมการค้าในลักษณะสหพันธ์ที่เรียกว่า “กลุ่มเมืองสหพันธ์การค้าฮันซา” (Hansastädte) ชื่อของสายการบิน Lufthansa (แปลตรงตัวว่า กลุ่มสหพันธ์การค้าทางอากาศ) ก็สะท้อนแนวคิดนี้เช่นกัน นอกจากนี้ ยังมีกลุ่มของชุมชนในลักษณะอื่นอีก เช่น กลุ่มนักร้องประจำตำบล นักดนตรีประจำราชสำนักของแต่ละเมือง เป็นต้น ดูรายละเอียดใน ซาริ (นามแฝง): ว่าด้วยเรื่องกิน – วัฒนธรรมใส่กรอก. ใน *บันไดไม่รู้โรย*. ตอนที่ 1 พฤศจิกายน 2529. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน, หน้า 64 – 68, ตอนที่ 2 ธันวาคม 2529, หน้า 78 – 82. [ผู้เขียน]

วารสารยุโรปศึกษา

ส่วนในเยอรมนีนั้น เนื่องจากดินแดนแบ่งเป็นแคว้นเล็กแคว้นน้อย คักดินาแบบเยอรมันแต่เดิมจึงรวบอำนาจน้อยกว่า ไม่มีเจ้าองค์ใดที่มีอำนาจมหาศาลเหนือทุกคนในแคว้นแคว้นเช่นในรัสเซีย และตรงจุดนี้ ผมเห็นว่า ทำให้เยอรมันมีความเป็น “ยุโรป” มากกว่ารัสเซียซึ่งไม่ค่อยเป็นยุโรปนัก หรือเป็นยุโรปเพียงส่วนหนึ่ง ถ้าจะแจกแจงในรายละเอียดในความแตกต่าง คงเป็นดังนี้

Zentralism ในรัสเซีย	Feudalism ในเยอรมนี
ชาร์ Bürokratie ทาวนา โครงสร้างสังคมเกษตรอย่าง หลวมๆ ระบบส่วยแบบรัสเซีย (tributal) รวม อำนาจสู่เมืองหลวง landlord คือ พระเจ้าซาร์	ลักษณะแบบสหพันธ์ แบ่งเป็นแคว้น มี จักรพรรดิ กษัตริย์ ขุนนาง พ่อค้า ทาวนา ระบบคักดินาเยอรมันเป็นชุมชนท้องถิ่น landlord คือขุนนางแต่ละแคว้น แบ่งกระจายทั่วประเทศ

มาถึงตรงนี้ ผมเลยอยากจะขยายความเลยต่อไปถึงอีกประเด็นหนึ่ง เรื่องลักษณะความเป็นยุโรปในสายตาของผมในฐานะนักวิชาการชาวญี่ปุ่น

ทวีปยุโรปนั้นเก่าแก่มากช้านาน สมัยกลางคือยุคสมัย³ ก่อนหน้านั้นจะเป็นยุคโบราณหรือ ancient time⁴ เส้นชายแดนของยุโรปตะวันออกนั้นคือชายแดน

³ ตั้งแต่ราวคริสต์ศตวรรษที่ 5 – 6 ถึง 13 [ผู้เขียน]

ด้านตะวันตกของรัสเซีย ดังนั้น จริง ๆ แล้วคำว่า “ยุโรป” เวลาที่เราพูดถึงมักหมายถึงเพียงยุโรปกลาง หรือยุโรปทิศตะวันตกเท่านั้น ส่วนยุโรปกลางฝ่ายตะวันออก ตั้งแต่โปแลนด์ไปถึงรัสเซียก็เป็นอีกส่วนหนึ่ง บ้านเมืองผู้คนเป็นอีกลักษณะหนึ่งเฉพาะตัว เยอรมนีจึงตั้งอยู่ในทำเลที่เป็น “ยุโรปกลาง” (Central Europe) และประวัติศาสตร์ของยุโรป ถ้ามองในภาพรวมแล้ว นับว่าเป็นประวัติศาสตร์ของการรุกสู่เขตตะวันออกมาตลอด โปแลนด์เป็นชาติที่ตกเป็นเป้าหมายของการรุกเขตแดนนี้ โปแลนด์ต้องการได้รับการยอมรับจากยุโรป ส่วนเยอรมนีก็ตั้งอยู่ในเขตภูมิศาสตร์พิเศษเมื่อมองเทียบกับรัสเซีย ทำให้มีความพิเศษอยู่ในตัวด้วย

ผมสนใจเยอรมนีมาก โดยเฉพาะวรรณคดีเยอรมัน กวีนิพนธ์ของริลเคอ⁴ (Rainer Maria Rilke) งานวรรณกรรมของโธมัส มันน์ (Thomas Mann) ซึ่งผมคิดว่าทำให้ผมเข้าใจความรู้สึกที่เป็นสองฝักสองฝ่ายในตัวผมเองได้ดีขึ้น เหมือนอย่างที่โธมัส มันน์บรรยายไว้ในนวนิยายหลายเรื่องของเขา

ผู้เขียน: ที่จริงอยากคุยกับอาจารย์ต่ออีกเรื่องวรรณกรรมและกวีเยอรมันที่อาจารย์สนใจและชอบ ซึ่งทั้งที่อาจารย์เองเป็นนักเศรษฐศาสตร์ชาวญี่ปุ่น แต่กลับสนใจด้านวรรณคดี แถมยังเป็นวรรณคดีเยอรมันอีกด้วย

วันนี้ เราได้ความรู้จากอาจารย์มากเกี่ยวกับที่มาและวิวัฒนาการของการศึกษาแนวคิดสังคมนิยมมาร์กซิสต์ในญี่ปุ่น ตลอดจนการพัฒนาการปฏิรูปทาง

⁴ ภาษาเยอรมันใช้คำว่า Antike หมายถึงอาณาจักรและวัฒนธรรมของชาวกรีกและชาวโรมันโบราณ [ผู้เขียน]

⁵ รายเนอร์ มาเรีย ริลเคอ (Rainer Maria Rilke 1875 - 1926) กวีชาวออสเตรียน งานกวีนิพนธ์ของริลเคอได้รับอิทธิพลจากแนวคิดสัญลักษณ์นิยมของฝรั่งเศส (Symbolism) และวรรณศิลป์ยุคสมัยใหม่ “อวองการ์ด” (Avantgarde) ปลายศตวรรษที่ 19 ต้นศตวรรษที่ 20 ด้วย

วารสารยุโรปศึกษา

เศรษฐกิจในประเทศญี่ปุ่นหลังสงครามโลกครั้งที่สองที่เป็นปฏิสัมพันธ์อย่างสำคัญระหว่างชนบและแนวคิดของญี่ปุ่นเองและปรัชญาทางเศรษฐศาสตร์สังคมจากยุโรป ตลอดจนวิธีการและระบบเศรษฐกิจแบบตะวันตก ทำให้เราเห็นและเข้าใจวิธีคิด วิธีศึกษาในลักษณะเปรียบเทียบอย่างเป็นวิชาการของคนญี่ปุ่นชัดเจนขึ้น ต้องขอขอบคุณอาจารย์มากค่ะที่ให้เกียรติมาให้ความรู้พวกเรา

ตะวันออก – ตะวันตก วิวัฒนาการการปฏิรูปเศรษฐกิจแนวสังคมนิยมในประเทศญี่ปุ่น

ประวัติของ ศาสตราจารย์ ดร. เออิชิ ฮิเซน (*Prof. Dr. Eiichi HIZEN*)

ปีเกิด 20 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1935

การศึกษา University of Kyoto, Faculty of Economics 1962

Doctor of Economics University of Kyoto 1973

การทำงานตั้งแต่จบการศึกษา

1962 – 1968	Assistant Lecturer, Rikkyo University, Faculty of Economics
1968 – 1973	Associate Professor, Yokohama National University, Faculty of Economics
1973 – 1995	Associate Professor, University of Tokyo, Faculty of Economics
1995 – 2000	Professor, Niigata University, Faculty of Economics
2000 - ปัจจุบัน	Professor, Teikyo University, Faculty of Literature

ผลงานหลัก

1. *Doitu-keizaiseisakusi-Josetu* (Japanese. History of Prussian-German Economic Policy). Miraisha, 1973.
(A comparative study in the Prussian-German and English developments)
2. *Doitu to Rossia* (Japanese. Germany and Russia). Miraisha, 1986.

วารสารยุโรปศึกษา

(A comparative study in the agricultural institutions of
Germany and Russia in modern times.

สำหรับหนังสือเล่มที่สองนี้ ศาสตราจารย์ฮิเซนได้รับรางวัล Nikkei Prize
ในปี ค.ศ. 1986